

ĪPAŠĀ SALA MINSTERES LATVIEŠU ĢIMNĀZIJA – BIJUŠĀ SKOLĒNA PIEZĪMES

Foto: Aivars Liepiņš (*Diena*)

Ojārs J. Rozītis dzimis 1951. gadā Bādenbādenē, Vācijā. Apmeklējis Ministeres Latviešu ģimnāziju (1961–1970). Nepabeigtas socioloģijas, angļu valodas un literatūras, kā arī žurnālistikas studijas Vestfālenes Vilhelma universitātē Minsterē. Būdam students, izpalīgs socioloģijas un angļu valodas un literatūras institūtos. Kopš 60. gadu beigām aktīva žurnālista darbība vispirms trimdas, vēlāk arī Vācijas un Latvijas medijos. Bijis tulks un tulkotājs Vācijas tieslietu sistēmā un privātos uzņēmumos. Sešus gadus nostrādājis ES Padomes Ģenerālsekretariāta valodu dienesta Latviešu valodas nodaļā Briselē. Pensionējoties pārcēlies uz pastāvīgu dzīvi Latvijā.

Raksturvārdi: Ministeres Latviešu ģimnāzija, latviskums trimdā, atmiņas par 60. gadiem, trimdas sadarbība ar Rietumu slepenajiem dienestiem.

Minsteres Latviešu ģimnāzija noteikti bija īpaša vieta. Arī neatkarīgi no tā, ka pērn gan vietējie, gan ārvalstu mediji izplatīja ziņu, ka – amatā stājoties premjeram Krišjānim Kariņam un Valsts prezidentam Egilam Levitam – pie Latvijas valsts stūres tikuši “minsterieši”¹, tādējādi sekmīgi nomainot gan vēlino 90. gadu “strīpainos” (“ventspilniekus”) un “pumpainos” (“valmieriešus”), gan vēlāk jo īpaši visādu patriotu vajātos “sorosoīdus”.

Pietiek paņemt rokā jebkuru grāmatu par latviešu bēgļu gaitām pēc Otrā pasaules kara Vācijā, lai uzduartos ziņām par nometņu skolām.²

Arī Ministeres Latviešu ģimnāzija (īsi – MLĢ) šajā sakarā nebija izņēmums, uzskatāma ir tās ciešā sasaiste ar latviešu bēgļu dzīvi pēckara Vācijā. 1947. gadā, sākoties lielajam izceļošanas vilnim vispirms uz Lielbritāniju, vēlāk uz ASV, Kanādu vai Austrāliju, nometnes strauji tukšojās. Dažas slēdza pavisam, citas apvienoja. Un tā arī vēlākā MLĢ savu trajektoriju Ziemeļreinas-Vestfālenes pavalstī uzsāka Augustdorfā (1946–1957), bet noslēdza Minsterē (1957–1998).

Arī vēl kādā citā ziņā šī vidusskola bija pārciestā Otrā pasaules kara bērns. Vienkāršos vārdos: briti, kuru pārvaldībā līdz Vācijas Federatīvās Republikas dibināšanai 1949. gadā atradās vēlākās Ziemeļreinas-Vestfālenes

(Daģis 1968, 23), kā arī K. Ozoliņš (Ozoliņš 1954, 311). Abi nule minētie autori atzīmē arī audzēkņu skaitu: tautskolās – 7000, ģimnāzijas – 2500. Atmiņu stāsti, piem., par Eslingenas ģimnāziju, atrodami: Žīgure 2012, 161–172. Par Ēbenveileres Latviešu ģimnāziju, vienīgo franču okupācijas zonā: Klauss, Krādziņš, Lācis 1998. Tās beigšanas apliecību saņēma arī mans tēvs (turpat, 174–179).

¹ Latviešu mediju telpā, piem., TVnet/LSM.lv 2019 un LETA 2019, vācu presē: Sils 2019.

² Alberts Spoģis raksta, ka Vācijā šajos gados izveidotas 57 latviešu ģimnāzijas un 112 tautskolas, resp., pamatskolas (Spoģis 2008, 3). Tos pašus skaitļus nosauc arī Jānis Daģis

1. attēls. Trīs vīri 60. gadu sākumā. No kreisās: brālis Andris, tētis Ojārs G. Rozītis un autors. Foto: no autora personiskā arhīva

pavalsts teritorija, uzspieda kara izraisītajiem vāciešiem rūpes par kara sekū “likvidēšanu” – tostarp bēgļu aprūpi un izglītības iestādēm.³

Un tas nu izrādījās faktiskais pamats Minsteres Latviešu ģimnāzijai. Kamēr klasiskajās bēgļu nometnēs tā saucamajā “Mazās Latvijas” periodā skolas bija darbojušās vairāk vai mazāk uz entuziasma pamata, diez vai ilgstoši nodrošināt pilna laiku ģimnāzijas darbību (ieskaitot, piem., skolotāju algas vai internāta uzturēšanu) latviešu sabiedrībai vienai pašai būtu bijis pa spēkam, Vācijā jo īpaši. MLG veiksmes modeļa princips vairāku gadu desmitu garumā bija: deviņās desmitdaļas budžetā sedz Ziemeļreinas-Vestfālenes Sociālo lietu ministrija, bet vienu – trimdas latviešu sabiedrība. Rezultāts bija vienīgā pilna laika vidējā līmeņa izglītības iestāde Rietumu pasaulē ar latviešu mācību valodu. Bez tam beigšanas apliecība nodrošināja pieeju augstākajai izglītībai Vācijā.

³ Uz šo sakarību norāda arī vairākas publikācijas vācu valodā, piem.: Anon 2005, Kirbach 1987. Savukārt tiesības veidot savas privātās skolas latviešu un citu tautību bēgļiem Vācijā, t. s. *displaced persons (DP)*, nodrošināja 1951. gadā pieņemtā Likuma par bezdzimtenes ārzemnieku juridisko statusu Federācijas teritorijā (*Gesetz über die Rechtsstellung heimatloser Ausländer im Bundesgebiet*) 14. panta 3. daļa.

Savukārt Latvijas neatkarības pilnīgā atjaunošana 1991. gadā vienlaikus vidējā termiņā pielika punktu šai skolai. Nebija vairs padomju varas, kas savulaik lika doties bēgļu gaitās, un līdz ar to atkrita loģiskais pamatojums vācu finansējumam. Bet Rīgai pavilkta šo ģimnāziju nebija pa spēkam, jo īpaši ņemot vērā, cik daudzām skolām pašā Latvijā tecēja jūmti vai trūka modernu mācību līdzekļu.

Kopā ar savu jaunāko brāli Andri Minsteres Latviešu ģimnāzijā nonācu 1961. gada rudenī. Līdz tam mēs bijām dzīvojuši Raštates pilsētiņā Dienvidvācijā. Cik atceros, Rozīši tur bija puslīdz vienīgā latviešu ģimene. Mājas ģimene runāja latviski. Vāciski Andris un es iemācījāmies gan no mūsu auklītes, gan no kaimiņbērniem pagalmā un uz ielas. Biju arī sācis apmeklēt vietējo pamatskolu un, iesaistoties skolēnu avīzes veidošanā, paziņojis mammai, ka gribu kļūt par žurnālistu.

Vai maniem vecākiem toreiz jau bija doma abus dēlus sūtīt Minsteres Latviešu ģimnāzijā, to nemāku pateikt, bet viņiem pašiem pajautāt vairs nevaru, jo abi nu jau miruši. Šķiet, ka izšķirīgais brīdis bija mammas Laimdotas pārgrā nāve jau minētajā 1961. gadā. Tētis – arī Ojārs – tobrīd atradās neapskaužamā situācijā: no vienas puses, vēl spēka gados, no otras puses, kā atraitnis viens pats atbildīgs par diviem puikām – viens gandrīz desmit, bet otrs piecus gadus vecs.

2. attēls. MLĢ internāta adrese Grēvenes ielā 69, 3. bloks.
 Autora istaba atradās 3. stāva galā, ēkas tālākajā stūrī.
 Foto: no filmas *Ghetto ohne Zaun (Geto bez žoga)*

Ministere piedāvāja risinājumu abām problēmām. Tētis pēc iepriekšējā dienesta ASV 7132. tā saucamajā *Labor Service* (“melno”) rotā Etlingenā te varēja atsākt studēt, bet MLĢ bija internāts. Citiem vārdiem, Andrim un man izglītība, maltītes un jumts virs galvas nodrošināts.

Tiem ciemiņiem no Latvijas, kas Ministeres Latviešu ģimnāzijā iegriezās Atmosdas un pirmajos atjaunotās neatkarības laikos, varētu būt grūti stādīties priekšā, kas tā bija par vietu 1961. gadā. Skola un internāts toreiz bija izvietoti Grēvenes ielā 69, Pirmā pasaules kara gados celtās artilērijas kazarmās mazliet ārpus romantiskās vecpilsētas bijušajiem mūriem. Par ēku nolietojumu varbūt vien tik daudz: vismaz puīšu tualetes telpās varēja pamatīgi “norauties pa knaģiem” ar elektrību, ja, stāvot basām kājām uz mitras grīdas, pieskārs ūdens krānam (no kura, protams, nekad netecēja silts ūdens).

Grēvenes ielas kazarmās, ja nemaldos, bija pavisam četras mūra ēkas, kas bija izvietotas pa teritorijas perifēriju, bet pagalmā – vēl vismaz viena, bet ticamāk gan divas koka barakas. Atceros arī vēl drīzāk dekoratīvā rakstura iezogojumu, taču vismaz 60. gadu sākumā vārtus vairs neapsargāja.⁴ Nometne bija

⁴ Jau 1950. gada 30. jūnijā atbildība par Vācijā palikušajiem Otrā pasaules kara bēgļiem bija

kļuvusi par dzīvesvietu, nevis eksteritoriālu cilvēku noņemšanas vietu.⁵

Šajā sakarā jāatzīmē, ka Ministeres nometne Ziemeļreinas-Vestfālenes pavalstī bija viena no pēdējām bēgļu novietnēm, ja ne pati pēdējā.⁶ Pārējās bija patukšojis lielais izceļošanas vilnis 40. gadu beigās. Palikušie bēgļi viena vai otra iemesla dēļ nebija izturējuši *beautiful Balts* kritērijus, pēc kuriem ASV, Austrālija vai Kanāda bija atlasījušas sev vēlamus imigrantus, bet dzimtenē atgriezties arī nevēlējās.⁷

pārgājusi no Apvienoto Nāciju Organizācijas paspārnē izveidotās *International Refugee Organisation (IRO)* uz vietējām varas iestādēm, sk. Tegeler 2007, 25.

⁵ Uzskatāmi to apliecina pašas nometnes pārvērtības no *DP camp 3210* cauri *Colchester/Plymouth Barracks* un *46 DPAC* līdz *Wohnstätte für Ausländer* (Ārzemnieku mītne). Sk. Schröder 2005, 458.

⁶ Kā fiksēts Stefana Šrēdera pētījumā par *DP* (latviskojumā – “dīpīšu”) nometnēm Ministeres apriņķī un pilsētā, Grēvenes ielas nometne bija pēdējā Ziemeļreinas-Vestfālenes pavalstī, to galīgi slēdza tikai 1966. gadā (Schröder 2005, 402).

⁷ Par *beautiful Balts* atlasē principu sk., piem., Shephard 2011, it īpaši 323–344. Attiecībā uz Austrāliju: Persian 2017.

Ja jēdziens *beautiful Balts* bija drīzāk neoficiāla rakstura, tad Lielbritānija no 1946. līdz 1947. gadam īstenoja izceļošanas programmu

3. attēls. Momentuzņēmums MLĢ internāta iekštelpās Grēvenes ielā 60. gadu sākumā. Pirmais no kreisās: autors.

Foto: no autora personiskā arhīva

Publika Grēvenes ielas nometnē bija diezgan raiba. Latviešu pasaule centrējās 3. blokā pa visiem četriem stāviem. No pirmā stāva man atmiņā palikusi lielā skolas ēdamzālē un virtuve Liepas kundzes stingrā pārraudzībā. Otro stāvu atceros vāji, bet trešajā stāvā bija izvietots Minsteres Latviešu ģimnāzijas internāts (ienākot pa divviru durvīm, zēni pa kreisi, meitenes pa labi, bet televīzijas un ballīšu telpa turpat pie izejas). Ceturtais stāvs bija mājvieta pašai ģimnāzijai, kas apvienoja gan pamatskolas, gan vidusskolas klases.

Šķiet, 4. blokā bez latviešu ģimenēm turējās arī saujiņa igauņu. Taču tā galvenā “atrakcija” bija kāda poļu komersanta uzturētā piparbodīte. Tās saimnieku vismaz latviešu ģimnāzisti dēvēja par *Paņe Pļacek*, un viņš nodrošināja cita starpā skolēniem kāroto ogļhidrātu devu visādu cukurotu našķu un dzērienu

paskatā, bet gados vecākajiem nometnes iemītniekiem – tikpat nepieciešamo alkoholu.

Baraka vai barakas pagalmā skaitījās it kā poļu rokās, bez tam klīda runas par bijušajiem Balkānu valstu pilsoņiem.⁸

Vislielākā plūksnās letiņu puikām parasti iznāca ar poļu vienaudžiem – piem., par jautājumu, kas kur siro ārpus nometnes teritorijas (par to mazliet tālāk). Taču tas mūs nekavēja apvienot spēkus, ja nācās kārtot domstarpības ar kopēju pretinieku – vācu zeņķiem, t. i., fričiem⁹.

Ar to tad arī iezīmējās svarīgs elements Minsteres Latviešu ģimnāzijas skolēnu garīgajā topogrāfijā – zināma nošķirtība no apkārtējās vides un reizē iekšējā kopības sajūta. *Ghetto ohne Zaun*, tātad *Geto bez žoga* – šādu nosaukumu, raksturojot Grēvenes ielas latviešu sabiedrību, pirms pāris gadiem izraudzījās

ar vismaz tikpat poētisku nosaukumu – “Jaunais Baltijas/baltiešu gulbis”: “Recruitment of Displaced Persons for Employment in British Sanatoria: Operation ‘BALT CYGNET’”. Piedāvājot mājsaimniecisku darbu sanatorijās un citās veselības aizsardzības iestādēs, tā vērsās galvenokārt pie gados jaunām bēglēm no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas, sk. Gilbert 2017, 72–94; McDowell 2004, 31–36; Nasaw 2020, 340–341.

⁸ Šo manu personīgo iespaidu apstiprina statistika, kas attiecībā uz *Colchester/Plymouth Barracks*, resp., Grēvenes ielas nometni, piem., 1949. gada decembrī uzskaita 161 poli, 115 baltiešus un 21 dienvidslāvu (Schröder 2005, 332).

⁹ Tā arī manu necenzēto lamuvārdu repertuārā nonākusi poļu “*kurwa*”, resp., vieglas uzvedības sieviete jeb vienkārši “mauka”.

4. attēls. Adventes sarīkojums MLĢ internāta televīzijas telpā Grēvenes ielā 60. gadu sākumā. Foto: no autora personiskā arhīva

vācu skolēni savam vēstures projektam: dokumentālai filmai¹⁰.

Taču šī šķirtne starp savējiem un svešiem nebūt nebija tik absolūta, kā varētu domāt pēc sirdīgajiem puiku kautiņiem. Piem., man pašam vācu valodas zināšanas bija diezgan labas – pretstatā pat vienam otram Minsteres Latviešu ģimnāzijas skolotājam, kas ar leģendāro teicienu *Der Kuh? Die Kuh? Das Kuh?*¹¹ bezpalīdzīgi pērās pa vācu valodas dzimtes un artikulu muklājiem.

Taču mani vācu puse kaut kā nepievilka – “cieņpilna vienaldzība” (šķiet, ka man šis jēdziens pielipis no nemirstīgā Pepones tēla itāļu autora Džovanīno Gvareski romānos par dona Kamilo piedzīvojumiem) varētu būt

labs raksturojums manai toreizējai nostājai. Pretējā, t. i., vācu, pusē viedoklis, iespējams, bija pat stingrāks; pats to gan no vietējiem nekad neesmu dzirdējis, taču Grēvenes ielas nometnes iedzīvotājos turējās diezgan stingra pārliecība, ka tur viņus uzskatot par *verfluchte Ausländer*, tātad “nolādētajiem” vai “nolāpītajiem ārzemniekiem”¹².

¹⁰ *Ghetto ohne Zaun* 2009.

¹¹ Šajā gadījumā izšķirīgi bija vācu valodā noteikt dzimti vārdam *Kuh*, ar ko vācu valodā apzīmē govī, kā arī attiecīgi pielāgot artikulu. Pareizi ir *die Kuh*.

¹² Gluži no gaisa grābts šis uzskats, iespējams, nebija. Savā pētījumā par *DP* un vāciešu attiecībām S. Šrēders atzīmē, ka 50. gadu sākumā vietējie Minsteres iedzīvotāji, baidoties no konkurences darba tirgū, bēgļus mēdza raksturot kā “ārzemnieku sērgu”. Kad 1950. gada maija beigās policija pārmeklē kādu no pilsētas nometnēm, aizturot 13 “dīpīšus”, apkārtējo māju iemītnieki neesot slēpuši prieku par to, ka “no šī mūžīga nemiera perēkļa atkal attālināti daži gaisa jaucēji” – tā vietējā prese (Schröder 2007, 80). Atskārstot, ka Minsterē 1950. gadā nāksies uzņemt atbildību par vairāk nekā 4000 bēgļu (to skaits visā Ziemeļreinas-Vestfālenes pašvaldī tobrīd sasniedza aptuveni septiņpadsmit

Attiecībā uz geto efektu beigās jāņem vērā vēl klasiskā puiku subkultūra, kas norobežojas gan no vecākās paaudzes, gan no plašākas sabiedrības. Piederēt savējo grupai, sastāvēt savējo bandā bija svarīgi, un manā gadījumā to noteikti iekrāsoja latviskums.

Kā jau kārtīgai subkultūrai pienākas, arī Minsteres Latviešu ģimnāzijai, vismaz 60. gadu sākumā, bija arī sava valoda, savs žargons. Vienu piemēru minēju jau iepriekš – “norauties pa knaģiem”; “zubrīt(ies)” (pastiprināti mācīties) ir cits, tāpat kā “učuks” un “učene” (skolotājs un skola) vai arī “tuška” un “tuškpapīrs” (tualetes un tualetes papīrs). Bet “fugot”? Laisties lapās, bēgt (aizguvums no latīņu valodas). “Čoks” (cietums). “Atstiept pedāļus” (nolikt karoti, mirt). “Koļķīt” (vareni vemt). “Joptvaišmaķ”, “jopcik”, “jedritvaikociņ” (pārsteiguma un izbrīnas izteicieni). “Noraut zobu” vai “atstāt koferi” (vairāk vai mazāk skaļi izdalīt vēdera gāzes). “Atčohnīt” (apjaust, saprast). “Čumā” (daudz). Utt.

No kurienes šis žargons bija radies, to grūti pateikt. Visticamākā iespēja: jo īpaši pirmajos gados nometņu skolas apmeklēja audzēkņi, kuri savu izglītību bija sākuši jau Latvijā (kā piemērs man nāk prātā Brunis Rubess¹³ vai arī mans tēvs) un šīs runas īpatnības bija paņēmuši līdzi no savām iepriekšējām mācību iestādēm dzimtenē¹⁴. Labs avots žargonam bija arī visāda veida patriotiski militārā literatūra, sākot no Aleksandra Grīna *Dvēseļu puteņa* līdz Arnolda Šinča *Kurzemes cietoksnim*.

Mazliet par dzīvi internātā. Runa ir par agrīniem 60. gadiem un par izbijušām

kazarmām. Tur faktiski nebija ne smakas no tā, ko mēdz pazīt no filmām par elitārām britu mācību iestādēm. Dzimumi, kā jau minēju, vienā stāvā, bet stingri šķirti, katrs savā galā. Man tūlīt jāatzīstas, ka desmit gadu vecumā meitenes mani ne pārāk interesēja; kā vecākie skolēni risināja šo jautājumu – to neatminu.

Apgrūtinot apstākļi noteikti bija tas, ka audzēkņi bija izmitināti pa trim vai četriem vienā istabā. Katram balti lakota metāla gulta, šaurs drēbju skapis, grāmatu plauktiņš. Istabas vidū galds, stūrī – ar oglēm kurināma krāsns (tā derēja gan sildīšanai, gan sasiroto produktu termiskai apstrādei). Privātuma faktiski nekāda.

Parasti vecākie audzēkņi savus gados jaunākos istabas biedrus “mozēja” (bet tāda kārtība šķiet raksturīga arī citām mācību iestādēm visā pasaulē un visos laikos). Nezinu, kā lietas notika meiteņu galā, bet pie puīšiem tomēr bija sava veida “ārpusreglamenta attiecības”. Ne jau kā Sarkanarmijā, taču parasti visi nepatīkamie darbi un pienākumi sakrājās pie mazajiem. Tostarp ziemā bija jārūpējās par krāsniņu, gan to tīrot, gan no pagraba stiepjot ogles un malku kurināšanai.

Tādējādi diezgan jaunos gados apguvu prasmī, piem., sacirst pagales glītos iekura skalos. Citādi pagrabā gan bija mazliet pabaisi. Tumša, drēgna pazemes valstība. Te atradās arī koplietošanas dušas (noteikti atceros, ka abi dzimumi te nesatikās, taču nemāku pateikt, vai puīšiem un meitenēm bija katram savi laiki vai tomēr pavisam šķirtas telpas, un man šķiet, ka silts ūdens ne vienmēr bija pieejams).

Malkas pagrabā piedzīvoju arī pirmo sava mūža cigareti, varbūt divpadsmit gadu vecumā. Sasmakušās velves žēlīgi piesedza varenu kāšēšanu un beigās sirsniņu “koļķīšanu”.

Protams, šajā vecumā dzīvi ārpus skolas stundām un t. s. mācību laika mēdza noteikt attiecīgas izdarības, parasti gan visādas blēņas. Varbūt pat lielākā mērā nekā parastā skolā, jo bijām taču internātā, bez vecāku tiešās uzraudzības. Pagalmā zem varenām kastaņām daudzījām “futeni”, tētis turpat vai nespēja man piepirkt acenes. Vismaz manā istabā kādu laiku ļoti populāras bija apvienotās leģāšanas un tāllēkšanas sacensības no skapjauģas gultās (to režģi tad gan beigās attiecīgi turējās vairs tikai uz godavārda). Leģendārs bija arī

tūkstošus), domes deputāti izteica bažas par “pilsētas aplenkumu” vai “noslogošanu”, “kas ievērojamā mērā mazinās drošību šeit Minsterē” (Schröder 2007, 79, kā arī Schröder 2005, 337).

¹³ Sagatavojies neklātienē, Brunis Rubess pabeidza Augustdoras Latviešu ģimnāziju 1948. gadā (Spoģis 2008, 19, 505; sk. arī Rubess, Ikstena 1999, 117). Bet pirms tam viņš kopā ar manu tēvu bija apmeklējis Rīgas pilsētas 1. ģimnāziju (sk. skolēnu sarakstus: Rīgas pilsētas 1. ģimnāzija 1984, 563).

¹⁴ Tā liek domāt apstākļi, ka iepriekš ieskicētais Minsteres Latviešu ģimnāzijas skolēnu žargona paraugu uzskaitījums daudz neatšķiras no pirmskara Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijas audzēkņu leksikas, sk. Rīgas pilsētas 1. ģimnāzija 1984, 519.

caurums, ko sienā starp divām istabām bija izurbinājuši, ja nemaldos, brāļi Uldis un Austris Graši (runa ir par to pašu Austri, kurš kopš 2012. gada ir Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, bet 2019. gadā saņēma arī Ministru kabineta balvu). Tāpat MLĢ “pagrīdes vēsturē” iegājis R. Z. – beigās gan nesekmīgais – mēģinājums puīšu tualetēs uzspridzināt atjēpodu.

Nedarbu kategorijā jāieskaita arī sirošana, jo īpaši vasaras un rudens vakaros. Jaunus, enerģiskus cilvēkus allaž mēdza vajāt izsalikums, it sevišķi vēlajās stundās. Un tad nu sākās pārtikas sagādes ekspedīcijas. Vispārējā teorija bija tā, ka aplasīt, teiksim, ābeli kādā pamestā mazdārziņā skaitās “puslīdz okē”. Ne-laime bija tā, ka jēdzienu “pamests” drīz vien sāka tā paplašināt, ka tas attiecās uz visu, kas tuvākajā apkaimē brieda, auga un gatavojās. No mūsu sirojumiem droši nebija nedz aktīvi apsaimniekoti ģimenes dārziņi, nedz kartupeļu tīrumi. Vēl šodien man uz kreisās kājas redzama rēta, ko ieguvu, laižoties lapās no branga suņa un tā saniknotā saimnieka, mazdārziņa iekopēja. Bet šādās ekspedīcijās “noorganizēti” tūpeņi, uzcepti uz istabas krāsniņas, bija klase par sevi. Protams, lieki atzīmēt, ka šie reidi akurāt neveicināja MLĢ labo slavu vāciešos.

Šodienas Latvijas skolu sistēma gatavoja pārejai uz kompetencēs balstītu vielas apguvi – Minsteres Latviešu ģimnāziju no šīs pieejas šķīra gaismas gadi (taču stāvoklis daudz citādāks nebija arī Vācijas izglītības sistēmā kopumā). Šķiet, ka toreiz kā nerakstīts likums spēkā bija latīniskais sauklis *Repetitio est mater studiorum!* (Atkārtošana ir zināšanu māte!¹⁵, cita starpā MLĢ Mirdzas Rinkuses vadībā arī teicami apguvu latīņu valodas pamatus).

Taču manā skatījumā šādai kalšanai nekādas vainas nebija. Pateicoties Aina Šildei, man nav daudz jālauza galva par to, vai sestdaļa ir lielāka vai mazāka par septiņdaļu. Mani arī vēl joprojām nemulsina procentu aplēses vai trejškaitļu rēķini, kā arī smidina dažāda labā šodienas jaunieša centieni galvā aprēķināt, cik man pienākas maiņas naudā. Savukārt no Olijas Trauciņas apguvu spēju nekļūdīgi noteikt,

¹⁵ Saukļa autors ir romiešu valsts darbinieks un rakstnieks Flāvījs Magnuss Aurēlijs Kasiodors Senators (485-585).

kuros gadījumos palīgteikumu ievadīt ar saikli “ka” un kuros – ar apstākļa vārdu “kad”, un tas ir tikai viens piemērs. Par latviešu literatūras klasikas apguvi nemaz nerunājot.

Labi, Minsterē lietotās pedagoģiskās metodes ne vienmēr bija pirmā svaiguma. No pamatskolas gadiem atceros tupēšanu uz ceļiem klases stūrī.

Minsteres Latviešu ģimnāziju pabeidzu 1970. gadā, kad no vecajām kazarmām tā bija jau pārcēlusies uz skolas darbam piemērotām telpām Vīnburgas ielā (*Wienburgstr.*) turpat Minsterē¹⁶. Pēdējo klašu gaitā man kļuva skaidra pati lielākā toreizējās MLĢ īpatnība, kas bija vienlaikus tās trūkums un tās klusais veiksmes stāsts. Runa ir par skolu kā salu.

Vispirms notikumu jūrā. Kopš 60. gadu vidus Rietumu sabiedrības bija pārņēmis nemiera vilnis, kas it īpaši skāra jaunatni. Bet Minsteres Latviešu ģimnāzijā no šīm vēsmām īsti neko nemanīja.

Tikai viens piemērs. Manā personiskajā dzīvē bija pienākuši laiki, kad pretējais dzimums mani sāka interesēt tā nopietnāk. Bet, kamēr vācu izglītības iestādēs un skolēnu protestos augstus vilņus sita jautājums, kā un ar kādiem uzskates līdzekļiem hormonāli nestabilo jaunatni iepazīstināt ar seksualitāti, MLĢ drīzāk valdīja kautrīgs klusums. Informatīvā, arī it kā neērtus tematus aptverošā, bet vienlaikus iejūtīgā izdevuma *Lexikon der Sexualaufklärung*¹⁷ vietā mums bija H. Kreicera drīz pēc kara izdotā *Dzīves mācība latvju jaunatnei*¹⁸.

¹⁶ No Grēvenes uz Vīnburgas ielu Minsteres Latviešu ģimnāzija pārcēlās 1964. gada decembrī (Spoģis 2008, 47). Šeit vismaz vecāko klašu audzēkņi internātā tika pie individuālām istabiņām (turpat, 49).

¹⁷ Goldstein, McBride 1972.

¹⁸ Kreicers 1949. Par jautājumu, kas mani plostīja tobrīd, autors zināja vien teikt: “Tātad skaists un varens dabas likums noteic, ka zēnam jātop par jaunekli, vīru un tēvu, meitenei – par jaunavu, sievu un māti. Tas laiks nāks arī tev. [...] Visā dzīvajā dabā jauna dzīvība sākas ar apaugļošanu. [...] Vīrieša un sievietes dzimumšūniņu savienošanās dod mikroskopisku aizmetni jaunajam cilvēkam.” (Turpat, 74–78) Taču par to, kā īsti notiek šī dzimumšūniņu savienošanās – ne vārda. Toties gana labi padomi, ko latvju jaunatnei “dzimumdzīves higiēnas” (*sic!*) lauciņā darīt

KUR? KĀ? KAM? KAD? KĀPĒC? KUR? KĀ? KAM? KĀPĒC?

LATVIEŠU SKOLA

5. attēls. MLĢ 1968/1969 jau Vīnburgas ielas telpās. Ministeres Latvīešu ģimnāzijas brošūras vāks. Otrais no kreisās: autors.
Foto: Ginters Hildenhāgens (*Günter Hildenhagen*)

Taču Ministeres Latvīešu ģimnāzija bija “sala” attiecībā arī uz reālo Latviju, resp., nevis ulmaņlaika valsti, bet tās padomju pēcteci. Latvijas literatūras attīstība – iestrēgusi kaut kur pie *Straumēniem* un *Baltās grāmatas*. Sevišķi uzskatāmi to izjutu, manām skolas gaitām 1970. gadā tuvojoties beigām. Belševica, Vācietis, Peters, Ziedonis – nepazīstami vārdi. Un tas pats attiecās uz jauniem trimdas literātiem – kaut vai uz Stumbru vai Saliņu.

līdz tam brīdim: “Tīrība, mērenība ēšanā un dzeršanā, nepārēšanās vakaros, atturēšanās no sāļiem, piparotiem ēdieniem un alkohola, fizisks darbs vai saprātīgs sports te ir pirmie noteikumi. Vakaros ieteicamas aukstas dušas. Gulēt vēsās telpās un rītos nevērtīties bez miega. Valdī arī par (*sic!*) savām domām, lai tās nedarbotos ne ar ko piedauzīgu, no kā tev pašam jākaunās.” (Turpat, 78) Šeit un visos pārējos izmantotajos trimdas autoru citātos saglabāta oriģinālrakstība (red. piez.).

Nacionālai stājai toreiz bija tikai viens šķietami pašsaprotams, bezmaz vai oficiāli atzīts izpausmes veids: antikomunisms. Bet cik lielā mērā šī politiskā pārliecība bija pārņēmusi “manu” skolu, to – sev par gana lielu šoku – uzzināju tikai pirms pāris gadiem, iepazīstoties ar atslepenotiem ASV izlūkdienesta CIP dokumentiem. To vidū nejausi uzgāju arī kādu ziņojumu, ko 1957. gadā bija sacerējis redzams trimdas latviešu sabiedriskais darbinieks J. B. Pēc visām pazīmēm spriežot, viņš bija piepelnījies ar savu tautiešu izlūkošanu un “aizdomīgu” (lasi: sociāldemokrātisku un komunistisku) personu novērošanu.

Tā arī J. B., attaisnotos izdevumos uzrādot saviem maizes tēviem – domājams, Vācijas Satversmes aizsardzības dienestam – pavisam 84,65 vācu markas, devās uz Ministeri, lai tur 1957. gada 24. augustā piedalītos Jāņa Jaunsudrabiņa 80 gadu jubilejas svinībās. Viņa misija: noskaidrot, vai sirmā rakstnieka honorāri

Latvijā padomju varas rokās varētu izvērsties par līdzekli, kā šantāžēt J. Jaunsudrabiņa tad jau bijušo znotu Vili Štepleru, lai tas sadarbotos, resp., ziņotu par latviešu trimdas organizāciju iekšējām norisēm. Šajā sakarā esot jānovērtē, “cik lielas briesmas draud latviešu vadošam centram Vācijā no indiskrēcijas” – tā aģents raksta savā atskaitē.

Neatkarīgi no šīs vispār murgainās nostādes¹⁹ mani šajā dokumentā satricēja drīzāk nebūtisks blakusteikums: kā izrādās, kāda no manām skolotājām bija uzskatījusi par vajadzīgu J. B. pavēstīt, ka viņai “acīs duroties” kolēģis²⁰. Diemžēl no paša materiāla neizriet, kas pēkšņi piesaistījis viņas skatienu, taču, ņemot vērā, ka šis novērojums vispār iekļauts ziņojumā vācu izlūkdienestam, prātā vispirms nāk it kā pret pastāvošo kārtību vērstas, prettautiskas rosības. Bet doma vien, ka “manā” skolā pedagogs “stuči” pedagogu...

Pirms Latvijas Nacionālās bibliotēkas jaunceltnes atklāšanas 2014. gadā apzīmējums “Gaismas pils” vismaz toreizējās trimdas aprindās tikpat kā visos gadījumos attiecās uz Minsteres Latviešu ģimnāziju. Skolas misiju tās direktors Zigfrīds Vītens (tālaika skolēniem pazīstams kā Šlurfs vai Šlurfjns) 1970. gadā skaidroja šādi: “Mūsu jaunatne ir mūsu nākotne un cerība. Tāpēc latviešu ģimnāzija un tautskola Minsterē cenšas svešumā uzaugušiem latviešu bērniem ieaudzināt latvietības apziņu.”²¹

¹⁹ Kā liktenīgu kuriozitāti šajā sakarā var pieminēt, ka, piem., Vācijā iznākušā laikraksta *Latvija* slejās Štepleru tipiski mēdza raksturot kā “latviešu draugu” (sk., piem., Aigars 1949, Salacietis 1981, Sudrabiņš 1985). Taču tieši šī draudzība J. B. acīs kļūst par iemeslu J. Jaunsudrabiņa kādreizējo znotu uzskatīt par īpašu apdraudējumu trimdas sabiedrībai: “Šteplers visus šos gadus stāvējis ļoti tuvu latviešu sabiedriskās dzīves centram [...], tādēļ viņam bez šaubām ir pilnīgs pārskats par latviešu vadošo orgānu iekšējām lietām.” (Janums 1998, 14)

²⁰ Janums 1998, 8. Sīkāk šo materiālu esmu iztīrījis rakstā: Rozītis 2019a, it īpaši 67.

²¹ Spoģis 2008, 70. Lai audzēkņos ieaudzinātu minēto latvietības apziņu, direktors paredzēja “tos iepazīstināt ar latviskām tradīcijām, ar Latvijas vēsturi, rakstniecību un ģeografiju, kā arī iemācīt latviešu valodu, t. i., skolēnos attīstīt prasmi

Bet jau 1967. gadā par skolu atbildīgais Latviešu centrālās komitejas izglītības nozares vadītājs Jānis Daģis par MLĢ teica, ka tā paverot “drošu ceļu uz latvisko pasauli un tās svētumiem. [...] MLĢ sagatavo mūsu nākamās sabiedriskos un politiskos darbiniekus, kas reiz stāsies un jau pamazām stājas mūsu vietā cīņā par Latviju un latviešu tautas brīvības atgūšanu”.²²

Savukārt filozofijas skolotājs, dzejnieks, Latgales patriots un vēlākais Minsteres Latviešu ģimnāzijas hronists Alberts Spoģis jau atskatā deklarēja: “MLĢ ir vēsturiska mācību iestāde. Varētu pat teikt: tai pienākas viena no galvenajām vietām Latvijas brīvības izcīņā. Veselus 50 gadus tā atradās mūsu tautas dzīvības uzturēšanas cīņas priekšpulkos.”²³ Citiem vārdiem, vismaz atbildīgo trimdas organizāciju un pedagoģiskā personāla līmenī skola atradās ciešā patriotisma skāvienā.

Audzēkņu līmenī šādu nostāju atceros mazāk. Katrā valsts svētku sarīkojumā piesauktajai “cīņai par Latvijas brīvību un neatkarību” vienkārši trūka seguma reālajā dzīvē. Sak, cik, piem., ir vērts apgalvojums “Latvija mīt mūsu sirdīs un ir mūsu mājas”, ja trimdinieki tik uzskatāmi iekārtojas uz palikšanu mītnes zemē, bieži vien pieņemot tās pavalstniecību?

Latvijas valsts karogu nenoniecīnājām, himnu arī ne. Bet daudzas ar to saistītās runas mums izlikās tukšas diezgan. Vismaz es tās laidu gar ausīm.

Un tomēr: sava veida spītīgs latviskums tieši “minsteriešiem” piemita. Taču tas, manuprāt, drīzāk saistījās ar skolas un internāta dzīves neformālo pusi. Man spilgtāk par jebkuru 18. novembra sarīkojumu atmiņā palikuši neoficiālie dziedāšanas vakari, ja nemaldos, Austrā Graša istabā. Uz visām piemērotām un nepiemērotām mēbelēm sasēduši, visvisādu sagrabinātu mūzikas instrumentu pavadībā dziedājām, dziedājām, dziedājām...

Lielā mērā ar to roku rokā gāja jau iepriekš pieminētais MLĢ “salas efekts”, šī jau ieskicētā, bet neredzamā geto līnija, kas šķīra skolu, bet jo īpaši internātu, no apkārtējās vācu vides.

gramatiski un stilistiski pareizi runāt un rakstīt” (turpat).

²² Spoģis 2008, 57.

²³ Spoģis 1999.

“Sala” arī tādā nozīmē, ka te bija vienīgā vieta Rietumu pasaulē – ja neskaita veco ļaužu mītnes –, kur latviska dzīve bija iespējama 24/7 režīmā, bet latviskums – pašsaprotams, dabīgs, pieejams un jūtams ikdienā.²⁴

Šo efektu sevišķi pastiprināja posms pēc pārcelšanās no Grēvenes ielas kazarmām uz Vīnburgas ielas telpām 1964. gada nogalē. Skolēnu rindas nu papildināja audzēkņi ne vien no citām Eiropas valstīm, bet arī no aizjūras. Jau 1954. gadā dibinātajai Eiropas Latviešu jaunatnes apvienībai (ELJA) par priekšrocību bija kļuvis biedru sadalījums pa vairākām patvēruma zemēm. Tas pats no sevis par vienīgo kopējo mēli pieļāva latviešu valodu. Minsteres Latviešu ģimnāzijā notika tas pats. Piedevām ne tikai uz trim vai četrām gadskārtējā ELJA kongresa dienām, bet diennakts režīmā turpat visa gada garumā.

Un ELJA un Minsteres Latviešu ģimnāzijas kopīgs bija arī zināms iecietības gars. Par spīti stingri patriotiskajai, antikomunistiskai pamatievīzei, skola neliedza saviem skolēniem domāt arī pašiem – ja vien citādi atzīmes bija vismaz līmenī, ja ne labas. 1970. gada jūlijā man bija uzticēts savas izlaiduma klases uzdevumā teikt oficiālos atvadu vārdus. Es toreiz cita starpā uzdevu diezgan provokatīvu

jautājumu: “Vai trimdai Latvijas latvieši nesot nekādi ‘īstie latvieši’ vien tāpēc, ka nav ‘paguvuši laikus aizbēgt’ un šī iemesla dēļ ‘nepelna mūsu ievērību?’ [...] un piemetināju iz savas pieredzes: ‘Meklējot atbildi skolā, šādu interesi drošības pēc kvalificē kā komunistisku infiltrāciju’.”²⁵

Šī jautājuma būtību pa īstam gan sapratu tikai pāris nedēļas vēlāk, pirmo reizi mūžā aizbraucis uz savu vecāku dzimteni. Pretstats ar trimdas aprindās piekopto uzskatu par Padomju Latviju, proti, vietu, kur, okupācijas varas mākti, latvieši padevušies savam liktenim, pārstājuši domāt, rakstīt un skaļi runāt latviski, bija vairāk nekā graužošs. Taču tas atkal ir cits stāsts, kas saistīts ar 70. gadu trimdas diskusijām par kultūras sakariem ar Latviju.

Tomēr par vienu šodien esmu diezgan drošs. Ja šīs rindiņas top Mārupē, tad ne tikai tāpēc, ka Latvija pirms apaļiem 30 gadiem atjaunoja savu valstisko neatkarību, bet arī tāpēc, ka pats pirms tam biju apmeklējis Minsteres Latviešu ģimnāziju. Vismaz pa daļai turienes ikdienas latviskuma vitamīns mani pensijgados novedis uz šejieni. Un, kā zināms, es neesmu vienīgais. Te varētu minēt vairākkārt piesaukto A. Grasi, bet arī premjeru K. Kariņu, Valsts prezidentu E. Levitu un daudzus citus.

²⁴ Gan par “salas” tematu, gan Grēvenes ielā nodzīvotajiem gadiem agrāk esmu pastāstījis arī citā rakstā: Rozītis 1989.

²⁵ Citēts pēc mana raksta: Rozītis 2019.

VĒRES

- Aigars, P. (1949) Straumēnu tulkotājs Vilis Steplers – latviešu draugs pagātnē un tagadnē. *Latvija* (01.10.1949.).
- Anon (2005) Kulturelle Heimat der Letten in der Fremde. *Neue Zürcher Zeitung* (21.10.2005.). Pieejams: <https://www.nzz.ch/articleD916N-1.178327> (02.05.2020.).
- Daģis, J. (1968) *Latviešu skolas Vācijā*. Diseldorfa : Augsburg.
- Ghetto ohne Zaun* (2009) LWL Medienzentrum für Westfalen. Ar latviešu subtitriem šī dokumentālā filma pieejama: http://www.archiv.org.lv/baltijas_dp_vacija/?id=34&lang=lv (12.03.2020.).
- Gilbert, E. (2017) *Rebuilding Post-War Britain. Latvian, Lithuanian & Estonian Refugees in Britain, 1946–1951*. Barnsley : Pen and Sword Books,
- Goldstein, M.; McBride, W. (1972) *Lexikon der Sexualaufklärung*. Frankfurt : Fischer Taschenbuch Verlag.
- Janums, V. (1998) Viļa Januma lieta ar *Nazi War Crimes Disclosure Act* (1998) atslepenotajos CIA dokumentos, 66. dok. Pieejams: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/JANUMS%2C%20VILIS_0066.pdf (14.03.2020.)
- Kirbach, R. (1987) Sprachlose Schulaufsicht – Das lettische Gymnasium in Münster ist bedroht. *Die Zeit* (03.04.1987.). Pieejams: <https://www.zeit.de/1987/15/sprachlose-schulaufsicht> (02.05.2020.).

- Klauss, U; Krādziņš, J.; Lācis, I. (sast.) (1998) *Ebenveilerieši*. Rīga : ULMA, 1998.
- Ozoliņš, K. (1954) Mazā Latvija un latviešu dzīve Vācijā. H. Tichovskis (red.) *Latviešu trimdas desmit gadi*. Toronto : Astras apgāds, 295–320.
- Kreicers, H. (1949) *Dzīves mācība latvju jaunatnei*. Detmolda : Nedēļas Apskata apgāds.
- LETA (2019) *Levits: Kariņš joprojām ir mans labākais skolnieks* (30.05.2019.). Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/levits-karins-joprojam-ir-mans-labakais-skolnieks-14220485> (01.05.2020.).
- McDowell, L. (2004) Narratives of Family, Community and Waged Work: Latvian European Volunteer Worker Women in post-war Britain, *Women's History Review*, 13 (1). Pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09612020400200381> (17.11.2020.).
- Nasaw, D. (2020) *The Last Million. Europe's Displaced Persons from World War to Cold War*. New York : Penguin Press.
- Persian, J. (2017) *Beautiful Balts: From Displaced Persons to New Australians*. Sydney : NewSouth.
- Rīgas pilsētas 1. ģimnazija* (1984) Toronto : RPIĢ bijušo audzēkņu biedrības Zviedrijā izdevums.
- Rozītis, O. J. (1989) Vai viegli uzaugt par latvieti svešatnē? *Avots*, 2, 62–67. Pieejams: <https://egramatas.coam/2015/11/07/zurnals-avots-1989-01-12/> (14.03.2020.).
- Rozītis, O. J. (2019) “Domāts (nopietni!): darīts” – Valdis J. Āboliņš, trimdas “jaunie kreisie” un kultūras sakari: 60.–70. gadu apvāršņu skices. Astahovska, I.; Priede-Krievkalne, A. (sast.) *Valdis Āboliņš: Avangards, meilārts, jaunais kreisums un kultūras sakari aukstā kara laikā*. Rīga : Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs.
- Rozītis, O. J. (2019a) Trimdas rakstnieks aukstā kara tīklos – Jāņa Jaunsudrabiņa vilināšana uz dzīvi Padomju Latvijā. *Domuzīme*, 4, 65–69. Pieejams: <https://ir.lv/2019/12/09/trimdas-rakstnieks-auksta-kara-tiklos/> (02.04.2020.).
- Rubess, B.; Ikstena, N. (1999) *Brīnumainā kārtā... Stāsti par Bruņa Rubesa trim dzīvēm*. Rīga : Nordik, 1999.
- Salacietis (1981) Jubilejas. *Latvija* (27.04.1981.).
- Schröder, S. (2005) *Displaced Persons im Landkreis und in der Stadt Münster 1945–1951*. Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Westfalen. Münster : Aschendorff Verlag.
- Schröder, S. (2007) Nachbarschaft und Konflikt: Die DPs und die Deutschen. Pletzing, C. und M. (Hrsg.), *Displaced Persons: Flüchtlinge aus den baltischen Staaten in Deutschland*. München : Martin Meidenhauer Verlagsbuchhandlung, 63–83.
- Sdr., J. [Sudrabiņš, J.] (1985) Latviešu draugs aizsaulē. *Latvija* (06.05.1985.).
- Shephard, B. (2011) *The Long Road Home: The Aftermath of the Second World War*. London : Vintage Books.
- Sils, D. (2019) Staatspräsident und Ministerpräsident – Staatsmänner lernten in Münster. *Münstersche Zeitung* (14.07.2019.). Pieejams: <https://www.muensterschezeitung.de/Lokales/Staedte/Muenster/3874573-Staatspraesident-und-Ministerpraesident-Lettische-Staatsmaenner-lernten-in-Muenster> (02.05.2020.).
- Spoģis, A. (1999) Par Minsteres Latviešu ģimnāziju: Par tās misiju latviskumam. *Latvijas Vēstnesis*, 255 (12.08.1999.). Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/laidiens/1999/08/12/nr/255> (02.04.2020.).
- Spoģis, A. (2008) *Minsteres Latviešu ģimnāzija izdzīvoja (1946–1998)*. Rīga : Valters un Rapa.
- Tegeler, T. (2007) Esten, Letten und Litauer in Nachkriegsdeutschland: Von rechtlosen Flüchtlingen zu heimatlosen Ausländern. Pletzing, C. und M. (Hrsg.) *Displaced Persons: Flüchtlinge aus den baltischen Staaten in Deutschland*. München : Martin Meidenhauer Verlagsbuchhandlung, 13–27.
- TVnet/LSM.lv (2019) *Kariņš savulaik bijis Levita skolēns Minsteres Latviešu ģimnāzijā* (30.05.2019.). Pieejams: <https://www.tvnet.lv/6696089/karins-savulaik-bijis-levita-skolens-minsteres-latviesu-gimnazija> (01.05.2020.).
- Žīgure, A. V. (2012) *Viņi. Svešos pagalmos*. Rīga : Jumava.

Summary

Ojārs J. Rozītis

Special Island. Latvian Highschool in Munster-Notes from Previous Student

The article is a personal memoir outlining the experience of the author as a student at Minsteres Latviešu ģimnāzija (MLĢ; Latvian Highschool Münster) throughout the 1960s. From 1946 to 1998 this school was the only secondary education institution in the Western world with specifically Latvian subjects and teaching language.

As a boarding-school, it was also one of the few places outside Latvia where students could experience being Latvian on a 24/7 basis – while not blending in with the surrounding German society. This, the author argues, was the breeding ground for an informal Latvian consciousness beyond the traditional rituals of the exile society. Hence the term “special island” in the Latvian title of the article, which also refers to the failure of the school’s officialdom to take note of current trends, for instance, in Latvian literature, both abroad and in Latvia, or to take up the impetus of the youth revolt in the late 1960s.

The author contrasts the patriotic expectations of the Latvian exile community with regard to the school (“Castle of Light”) with his own more down-to-earth experience as a teenage student and uncovers traces of petty clandestine Cold War operations in Minsteres Latviešu ģimnāzija. Also included is a glossary of MLĢ student slang.